

АБДУЛЛА ОРИПОВ ВА ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД БОБУР ИЖОДИНИНГ МУШТАРАК ЖИҲАТЛАРИ

Ойбарчин Нурбой қизи АБДУЛҲАКИМОВА,

таянч докторант

Алишер Навоий номидаги

Тошкент давлат ўзбек тили ва

адабиёти университети

abdulhakimovaoybarchin@gmail.com

Аннотация

Мақолада Абдулла Орипов адабий-эстетик тафаккури такомилда Захириддин Муҳаммад Бобур ижодининг ўрни масаласи тадқиқ қилинган. Икки ижодкор асарлари қиёсий таҳлили асосида миллий шеърятимиздаги анъана ва новаторликнинг тадрижий такомил хусусида назарий хулосалар чиқарилган. Абдулла Ориповнинг шеърятда салафлар анъаналарини янгилаган буюк истеъдод эгаси экани далилланган.

Таянч сўзлар: шеър, адабий-эстетик тафаккур, поэтик такомил, бадиият, ижодий анъана, поэтик ифода, илмий таҳлил.

Абдулла Орипов адабий-эстетик тафаккури такомилда мумтоз адабиётнинг ўрни алоҳида. Шоирнинг Захириддин Муҳаммад Бобурга бўлган ҳурмати бениҳоя баланд бўлгани маълум. Мумтоз адабиёт ва Абдулла Орипов ижодидаги муштараклик Бобур лирикасида ҳам кўзга ташланади. Бобур ва Абдулла Орипов ижодини қиёслар эканмиз, мавзуларнинг ғоятда уйғунлигига гувоҳ бўламиз. Ҳар бир даврдаги шоирлар муҳаббат, садоқат, дўстлик, тинчлик ва яна кўплаб мавзуларда ижод қилишган, асарлар яратишган. Шу мавзулар орасида энг қийин, чинакам санъат асари яратиш мушкул бўлган мавзу бу – Ватан мавзуси. Ватан ҳақида маддоҳликдан узоқ, самимий ва тоза шеър яратиш ғоятда мушкул. Замонавий ўзбек адабиётида бундай вазифани уддалай олган ижодкорлар санокли. Абдулла Орипов айнан шу санокли ижодкорлар сафида. Бу ҳақида атоқли адиб Одил Ёқубов ҳам шундай ёзади: “Она-Ватан Абдулла ижодининг бош мавзуи. Ватанни бу қадар жондан севиш, шу севгига муносиб тарзда шарафлаш мумкинлигини ҳали-ҳозиргача бошқа биров бунчалар ёрқин намоён этганича йўқ...”¹. Ҳақиқатда, шоир асарларининг аксарият қисмида Ватанга бўлган муҳаббат, садоқат ва халқ дардини қуйлаши мавзулари етакчилик қилади. Шу биргина асарини кўрсак ҳам, шоирнинг Ватанга бўлган муҳаббати қанчалар чексиз экани, у Ватан учун ҳатто жонини фидо қилишга ҳам тайёрлигини ҳис қилиш қийин эмас:

Дунёда ажиб бир ҳикмат мавжуддир:

Агар бўлмай десанг Ватандан жудо,

Муносиб бўла бил унга бир умр,

Ватанга жонингни қилолгин фидо.

Абдулла Ориповнинг ўзи эса бу мавзу тўғрисида шундай фикр билдиради: “Ҳар қандай ижодкор учун халқини қуйлашдан, юртининг оғриқлари билан яшашдан муқаддасроқ нарсаси бўлиши мумкин эмас. Мен шундай тушунаман ижодни. Тўғри мавзу, масалаларнинг чеки, чегараси йўқ. Лекин шахсан мен учун севинч-дардим-бари

¹ Орипов А. Сайланма. Муножот. Шеърлар. (Сўз боши О. Ёқубовники). – Т: “Ғафур Ғулом”, 1992, Б.5.

Ватанимдир”². Шоир таъкидлаганидек, мавзулар кўп, аммо Ватан мавзуси чинакам шоир ижодининг ёрқин жиҳатларини, асл моҳиятини очиб беради.

Мумтоз адабиётда эса Ватан соғинчи, ҳажри билан яшаган Бобур ғазаллари қалбимизга кириб бора олади. Заҳириддин Муҳаммад Бобур Ватанга бўлган ишқининг улуғворлиги, айниқса, ватанга бўлган соғинч ҳисси сингдирилган шеърлари билан барчанинг қалбидан жой эгаллаган. Бобур номи тарихда адолатли подшоҳ сифатида қолган бўлса, адабиётда ҳақиқат ва жамият билан чамбарчас боғлиқ равишда битилган шеърлари билан юксак мақомга эга бўлган. Бу жиҳатдан, адабиётшунос олим В. Раҳмонов Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг ижоди ҳақида қуйидаги фикрларни билдирганлар: “Бадиий маҳорат бобида бирор ўзбек шоири Бобур билан беллаша олмайди... унинг мумтоз шеъриятга дадил киритган таржимаи ҳолик хусусияти ҳам Бобур шеъриятини алоҳида нурлантириб туради. Ана шу кейинги хусусият шоирнинг ватанпарварлик туйғуларига жон бағишлайди”. Ҳақиқатдан ҳам, Бобур ижоди Ватан мавзусининг ёрқин ёритилиши билан адабиёт оламида алоҳида аҳамият касб этади. Хусусан, Бобурнинг барчага маълум ва машхур рубоисида катта шоирлик, яратувчанлик акс этади:

Толеъ йўқи жонимға балолиғ бўлди,
Хар ишники айладим, хатолиғ бўлди.
Ўз ерин қўйиб, Ҳинд сори юзландим,
Ё Раб, нетайин, не юз қаролиғ бўлди.

Буюк подшоҳнинг бу қадар очиқ ойдин иқрори. Ватан нақадар улуғ тушунча эканлигини, унинг олдидаги бурч ва вазифаларни ҳеч бўйин товламай бажариш лозимлигини, энг асосийси Ватан олдида ҳар қандай хатони очиқ ойдин тан олмоқ жоизлигини кўрсатиб беради.

Абдулла Орипов адабий-эстетикасида Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг ўрни бекиёс. Бобур қанчалик ватанини улуғвор ва жаннатмакон этиб тасвирласа, Абдулла Орипов ҳам ватанини ҳеч нарсага тенглаштириб бўлмайдиган тенгсизлигини эътироф этади. Шоир 2015-йилда яратилган “Айрилма” шеърида ватанга бўлган чексиз муҳаббатини ифодалайди:

Дунёда топганинг Ватандир танҳо,
Сенга халқинг ўзи суянч аввало.
Хокинг шу тупроққа бўлғусидир жо,
Айрилиб қолмагин тириклай туриб.

Шоир худди Бобур сингари ватанини севишини, ундан айрилиб қолишидан қўрқшини айтади. Ҳатто ўлгандан кейин ҳам хоки шу ватанида қолишини истайди. “Абдулла Орипов ҳар бир ҳодиса замирида Ватан ва миллатни кўради. Шоирнинг ҳар бир сатрида миллий руҳ барқ уриб туради”³. Бобур ҳам ушбу рубоийсида ватанга бўлган муҳаббатини гўзал тарзда поэтик ифода этади:

Кўпдин бериким, ёру диёрим йўқтур,
Бир лаҳзаю бир нафас қарорим йўқтур.
Келдим бу сори ўз ихтиёрим бирла,
Лекин боруримда ихтиёрим йўқтур.

Нақадар улуғ иқдор! Бутун бошли юрт эгасининг иқрори. Муҳаббат ҳеч қачон ўлмайдиган туйғудир. Ватанга муҳаббат ҳам муҳаббатнинг энг гўзал кўринишларидан биридир. “Абдулла Орипов асарларида Ватан образи айрича муҳаббат билан қуйланган. Шоирнинг Ватан образи бадиий талқин этилган шеърлари бирор

² Орипов А. Адолат кўзгуси. – Тошкент: “Адолат”, 2003, Б.120.

³ Ўсарова Л. Абдулла Орипов асарларида миллий руҳ ифодаси. Филол. фан. бўйича фалсафа док-ри... дисс. автореферати. – Тошкент, 2020. -Б.14.

ижодкорни такрорламаслиги, шеъриятимизга чинакам миллий руҳ ва фалсафий теранлик уйғунлигини олиб киргани жиҳатидан алоҳида аҳамиятга эга. “Мен нечун севаман Ўзбекистонни” шеъри адабиётимизда янги тараққиёт босқичи бошланганидан дарак берди. “Ўзбекистон” қасидаси Ватанимиз кечмиши, бугуни ва истиқболи ҳақидаги тарих ва замон ҳақиқати бадиий ҳақиқатга айлантирилгани жиҳатидан шеърятда воқеа бўлди. Ушбу кўламли асари билан Абдулла Ориповгача шеъриятимизнинг дарғаларидан ҳисобланган Ойбек ва Ҳамид Олимжон назмий анъаналарини чинакам поэтик юксакликка кўтарди⁴. Шоир “Сароб” номли шеърида ҳам Ватанни ўзгача улуғлайди:

Ватан! Менинг бор қисматим шу бир сўзда ҳал.

Балки мен ҳам бахш этурман унга жон-танни.

Лекин дўстлар, ростин айтсам, мен ўша маҳал,

Жондин ортиқ севар эдим она Ватанни.

Абдулла Орипов Заҳириддин Муҳаммад Бобурга атаб “Бобуршоҳ”, “Бобур” асарларини яратган бўлса, “Генетика”, “Ўзбек қомуси” шеърларида ҳам Бобур номини алоҳида тилга олади. Ушбу шеърда шоир Бобур ҳаётида бўлгани каби ғанимлари кўплигини таъкидлайди:

Биз шундай ўтамиз,

Яъни кун кўриб...

Майдагина кучсиз, майдагина зўр.

Ҳаётнинг мана шу буржидан туриб,

Мен Сизни ўйладим, ҳазрати Бобур.

Бу ўринда шоир Бобур кўп қийинчиликлар кўргани, ғанимлар кўп бўлгани, ватанидан чиқиб кетишга мажбур бўлиб, ўз юртидан айро яшаганини эслаб, шоир ҳам кўплаб қийинчиликларга рўбаро бўлганини айтиб, ҳаёти шу буржида Ҳазрати Бобурни ёдга олганини таъкидламоқда.

Айтинг, не топдингиз Сиз кезиб дунё,

Ҳануз боқишарлар шўришга тўлиб.

Шоирсиз, яхшиси, қолингиз, Мирзо,

Мушфиқ юртингизда бир шоир бўлиб.

Эҳтимол имкони бўлганда эди Бобур ўзга юртнинг шоҳлигини танлагунча, ўз юртининг шоири бўлиб қолишни танлаган бўлар эди. Афсуски, шоҳлик Бобурнинг қисмати. Унда танлов имкони йўқ. Эҳтимол танловга имкон бўлганда эди, ҳаммаси бошқача бўлар эди.

Абдулла Орипов “Бобуршоҳ” ғазалида ҳам Бобурни шоҳ сифатида ҳам шоир сифатида ҳам улуғлайди. Уни Навоийга қиёслаб, шеърятда алоҳида бир дунё эканлигини эътироф этади:

Темурбек наслидан чиққан

Ажиб сиймодир, Бобуршоҳ.

Навоийдек шеърятда

Ўзи дунёдир Бобуршоҳ.

Абдулла Орипов Бобур ижодини севиб ўрганган. Шоир асарларидаги Ватанга бўлган севги, унинг равнақи учун курашиш туйғуси кучлилиги билан Бобур ижоди билан муштарақдир.

Хулоса қилиб айтганда, Абдулла Орипов адабий-эстетик тафаккури тақомилида Заҳириддин Муҳаммад Бобур ижоди ҳам алоҳида ўрин тутди. Шоирнинг ютуғи шундаки, у ижодий анъаналарни пухта ўрганиш, муносиб давом эттириш баробарида

⁴ Ўсарова Л. Абдулла Орипов асарларида миллий руҳ ифодаси. Филол. фан. бўйича фалсафа док-ри... дисс. автореферати. – Тошкент, 2020. -Б.26.

уларни янги поэтик босқичга кўтарган. Бу эса, Абдулла Орипов шеърятининг халафлари – кейинги авлод ижодкорлар учун ўзига хос мактаб бўла олиши исботидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Орипов А. Танланган асарлар. – Тошкент: “Шарқ”, 2019.
2. Орипов А. Сайланма. Муножот. Шеърлар. (Сўз боши О. Ёқубовники) – Т: “Ғафур Ғулом”, 1992.
3. Орипов А. Адолат кўзгуси. – Тошкент: “Адолат”, 2003.
4. Ўсарова Л. Абдулла Орипов асарларида миллий рух ифодаси. Филол. фан. бўйича фалсафа док-ри... дисс. автореферати. – Тошкент, 2020.
5. Заҳириддин Муҳаммад Бобур. Маҳрами асрор топмадим. – Тошкент: “Ўзувчи”, 1993.